

Het examen van 1996

Het eindexamen van het schooljaar 1996/1997 zit erop. Zoals in voorafgaande jaren geeft KLEIO wat persoonlijke impressies. 'Leuke vragen', 'de stofinhoud aardig gedekt', een goede afwisseling van kennis en vaardigheden', maar ook 'niet helder geformuleerd', 'een willekeurige interpretatie van het antwoordmodel is wel erg goed mogelijk': allemaal geluiden uit de wandelgangen.

HAVO EN VWO

Jan van Oudheusden

Elk jaar kijk ik met enige spanning uit naar de dag van het centraal schriftelijk eindexamen: zullen de vragen en opgaven 'maakbaar' zijn? Heb ik als docent mijn leerlingen voldoende voorbereid?

Dit jaar was het nog een graadje spannender, aangezien ik voor het eerst ook als auteur van een eindexamenkatern naar de opgaven zou kijken. Je bent dan meer dan gewoonlijk met het onderwerp ('De Verenigde Staten 1787-1914 - een samenleving op de rails') vergroeid geraakt. Hebben de schrijf- en doceer-inspanningen ook rendement opgeleverd? Doen de opgaven recht aan de veelzijdigheid van het onderwerp? Hebben examenmakers met dezelfde ogen naar de stofomschrijving gekeken als auteurs?

Maar eerst bespreek ik de gedeeltes over de Opstand uit de havo- en vwo-examens.

• De opgaven over de Opstand

Wat direct opvalt is, dat bepaalde opgaven voor de havo identiek zijn aan die voor het vwo. Is dat geen teken van ideeënarmoede van de examenmakers?

Het tweede dat opvalt, is dat bepaalde kennisvragen niet worden geschuwd. Zo moeten de havisten en vwo-ers weten wat de betekenis is van het woord 'staten' in Staten-Generaal. Bij deze openingszet worden de meeste van mijn kandidaten overigens al op het verkeerde been gezet. Andere vragen met een hoog kennisspuigehalte worden gelukkig over het algemeen beter beantwoord: over de bekwaamheidseisen voor bisschop-

pen vanaf 1559; over de gebeurtenissen in het jaar 1566; over de belangen en idealen van Oranje; over de positie van de calvinistische kerk.

Soms draaft het examen naar mijn smaak wat te ver door in het afvragen van feitjes: gegeven is een jaartal, en de kandidaat moet daar een feit achter plaatsen: wat maakte in 1577-79 de opstand gecompliceerder? Wat was er in het jaar 1578 in Gent aan de hand? Dat die kennisfeitjes gecamoufleerd zijn in een onderdeel van de stelopdracht, maakt in wezen geen verschil.

Vervolgens valt te constateren, dat de examenmakers de zoetjesaan al wel ingeburgerde 'structuurbegrippen en vaardigheden' zeer expliciet durven af te vragen. Kandidaten moeten dus onder meer:

- onmiddellijke en langerlopende oorzaken onderscheiden (van de armoede rond 1565 zijn dat respectievelijk: de Sontoorlog en de stagnatie van de wolimport uit Engeland tegenover de geldontwaarding);
- aangeven dat oude en nieuwe trends naast elkaar kunnen bestaan (uit Filips' banvloek over Willem blijkt zowel een middeleeuwse, feodale zienswijze als een moderne, absolutistische stellingname);
- inleving en standplaatsgebondenheid betrachten/herkennen (hoe oordeel je als lid van een vroedschap in Holland anno 1588 over opname van een voor Oranje niet zo positief uitgevallen spotprent in een herdenkingsbundel?);
- op de stoel van een historicus gaan zitten (is een bepaalde bron bruikbaar voor een historicus die onderzoek doet naar Karels opvattingen over hoe Spanje bestuurd moet worden?);
- continuïteit en discontinuïteit herkennen

KLEIO

nummer 5/96
pagina's 4 en 5

(is dit begrippenpaar van toepassing in de vergelijking van de positie van de Staten-Generaal van voor en van na 1588?);

- beeldelementen uit prenten halen (de rol van Engeland uit twee prenten waarin wij Nederlanders de koe zijn, en de Engelsen eerst de voedster en later de melker. Een kandidaat hoeft dan alleen maar op te schrijven wat hij ziet).

Aangezien in de stofomschrijving duidelijk was aangegeven, dat structuurbegrippen en vaardigheden essentieel waren, zijn dit soort opgaven natuurlijk zinvol, logisch en in de lijn der verwachtingen. Wel moeten de examenmakers waken voor herhaling, en ervoor oppassen geen stokpaardjes te gaan berijden, want in het onderdeel 'Verenigde Staten' komen parallelle opdrachten voor. Daar worden ook beeldelementen afgevraagd, daar wordt ook gevraagd oude van nieuwe trends te onderscheiden, enzovoort. Het begint dan al gauw op een 'maniertje' te lijken, een kunstje-om-het-kunstje.

In zowel het havo- als het vwo-examen is een stelopdracht verwerkt, die zoals gewoonlijk weer een record-aantal punten oplevert (14), inclusief een bonus voor juistheid en samenhang. Die bonus kan tamelijk willekeurig worden uitgelooft.

De vwo-kandidaten moeten beredeneren, of de afzwering van Filips door de Staten-Generaal in 1581 een onvermijdelijk gevolg was van het verloop van de Opstand. De havo-kandidaten moeten kruipen in de huid van ene Pieter Claesz, gematigd-katholiek lakenkoopman uit Gent (later Antwerpen), in 1566 nog een bemiddeld man, in 1586 op de rand van een faillissement: moet hij uitwijken naar Leiden, of in het zieltogende Antwerpen blijven?

In mijn ogen zijn dat allebei zinvolle inleavingsopdrachten, waarin de goed onderlegde kandidaten hun meesterschap kunnen tonen. Helaas zijn er altijd een paar leerlingen bij die de stelopdracht voor het alleraantalst bewaren en dan zodanig in tijdnood komen, dat ze aan de opdracht helemaal niet meer toekomen. Die hebben dan geheid een onvoldoende.

Kritiek op de onderdelen over de Opstand is zeer wel mogelijk. Vooral vraag 11 van het havo-examen bleek voor haast al mijn kandidaten een onnodige instinker: "Geef een voorbeeld van een daad van Willem van Oranje uit de jaren 1566-1567, waarmee deze (=Filips') opvatting kan worden bijgesteld." Het woord 'bijstellen' leidt alom tot misverstand: haast iedereen meent dat dat woord zoiets betekent als: 'bijvallen', 'versterken'!

Als de examenmakers ook maar een beetje op de hoogte waren geweest van het gemiddelde vocabulaire van de hedendaagse havis, zouden zij het woord 'bijstellen' nooit hebben gebruikt en in plaats daarvan 'bestreden' of iets dergelijks hebben neergeschreven.

Bij opgave 7 (havo) worden veel kandidaten het bos ingestuurd, omdat verzuimd is erbij te zeggen uit welke hoek de spotprent afkomstig is over koning Filips met zijn raadgevers. Deze figuren worden in de ogen van menig argeloze kandidaat namelijk helemaal niet zo negatief afgebeeld als hij volgens de norm behoort te begrijpen. Bovendien moet je tussen de benen van Filips doorkijken om heel klein op de achtergrond de clou te zien: de beeldenstorm en een hagepreek. ("Zag een hagepreek er zo uit?" vroeg een collega).

In het vwo-examen staat is een klassieke fout gemaakt in de normering bij vraag 2. Een leuke bron, dat wel: Karel V waarschuwt zijn zoon, de toekomstige koning Filips II, voor de streken van adellijke heren. Uit de vraag "In hoeverre heeft Filips II de bestuurlijke gedragslijn uit de bron in de Nederlanden toegepast?" blijkt echter niet duidelijk dat

de kandidaat een enerzijds-anderszijds antwoord dient te geven. Dit had duidelijk in de vraag aangegeven moeten zijn.

Bovendien is het merkwaardig in de norm de heren Oranje, Alva en Granvelle broederlijk op één lijn te zien gezet, als zijnde drie door Filips ingezette adellijke heren en daarmee basta! Zoals men weet, was Granvelle echter slechts een parvenu, en speelde er tussen Alva en Oranje ook een probleempje, zodat het vreemd aandoet ze hier louter als soortgenoten gepresenteerd te zien.

• De opgaven over de Verenigde Staten

In het onderdeel Verenigde Staten is een brede variëteit van onderwerpen opgenomen. Dat moest ook wel, gezien de naar periodes en naar bevolkingsgroepen sterk gefragmenteerde stofomschrijving. Zoals men weet, moesten zeven, meest zielige, bevolkingsgroepen de revue passeren. In het vwo-examen vind ik daarvan terug: de zwarten, de vrouwen, de Indianen en (indirect) de arme boeren. In het havo-examen: de zwarten, de vrouwen, de Indianen en de immigranten. Dus alleen de arbeiders en de 'middengroepen' zijn overgeslagen.

De vragen zijn chronologisch redelijk over de

vijf 'prikjaren' verspreid, met uitzondering van het jaar 1914, dat praktisch geheel buiten beeld blijft.

De stofomschrijving was doordrenkt van een soms ergerlijk eenzijdig historisch-materialisme - alsof alles in Amerika alleen maar draaide om de sociaal-economische onderbouw, en er niet ook zo iets bestond als de eigen ontluikende Amerikaanse cultuur, religieuze bewegingen, of zich ontwikkelende gedachten over democratie en mensenrechten.

Dit werkt natuurlijk door in de opgaven. We hebben daar onze kandidaten netjes op geprepareerd, dus kritiek op de onderwerpskeuze is misplaatst. Zoals verwacht, wordt er gevraagd over zaken als de spoorwegen in de economie, over bevolkingscurves in Noord, Zuid en West, over de rol van uitvinders, over de levensomstandigheden op de zuidelijke plantages, de bizonjacht, de trusts.

Gelukkig is het niet alleen maar economie wat de klok slaat. Twee andere aspecten komen ook redelijk uit de verf. In de eerste plaats de hoofdvraag: 'De Verenigde Staten, één of verdeeld?', ofwel: de spanning tussen Unie en deelstaten.

Het vwo-examen durft hier zelfs een bruggetje te slaan met het onderwerp De Opstand, door de Verenigde Staten anno 1788 op het punt 'eenheid' te laten vergelijken met de Republiek anno 1588. In mijn herinnering is dit de eerste keer dat een dergelijke combinatievraag in het examen zit. In de regionale normbespreking ontstond een hele discussie, of zo'n combinatievraag ethisch wel verantwoord was, maar persoonlijk juich ik ze toe.

Andere zaken waarin de problematiek van de eenheid is verwerkt, betreffen het Missouri-compromis, de discussie tussen voorstanders van 'American System' en van 'States Rights' en de werking van de Radical Reconstruction.

In de tweede plaats klinkt het begrip 'emancipatie' herhaaldelijk door in de opgaven. Zo komt gelukkig het element 'strijd voor mensenrechten' toch uit de verf. Zowel in het vwo- als in het havo-examen blijkt dat uit vragen over de abolitionisten (en de rol van vrouwen in die beweging), over de wijze waarop zwarten temidden van de blanken zich staande konden houden, en over het protest tegen de trusts.

Men mag stellen, dat een redelijke spreiding naar onderwerpen is bereikt. Ook de structuurbegrippen en vaardigheden komen aan bod. De kandidaat moet aan-

geven, welke informatie over de betekenis van slavernij uit een bepaalde bron te halen is; moet onderscheid maken tussen de economische en de niet-economische betekenis van een uitvinder als Whitney; moet de tegenstrijdigheid tussen bronnen signaleren, enzovoort.

Ook op het gedeelte over de VS is kritiek mogelijk.

Net als in 1995 bleken de vwo-kandidaten te krap in hun tijd te zitten. Dat is te zien aan de vluchtige, soms in telegramstijl vervatte beantwoording van de vragen 20 tot en met 26, waarmee de kandidaten maar liefst 21 punten konden verdienen. In dat gedeelte zit ook nog een (veel te) lange tekst, een rede van Booker T. Washington uit 1895. Kandidaten hoeven in antwoord 21 feitelijk niets anders te doen dan deze tekst eens goed te lezen en er dan drie hoofdelementen uit halen. Puur tekstverklaren, als je het mij vraagt, maar het kost wel veel tijd.

Hetzelfde geldt voor de cartoon uit 1892 waarop het Vrijheidsbeeld geheel aan het oog wordt onttrokken door plakaten van diverse trusts. Het wordt eentonig: ook hier moeten de kandidaten weer drie elementen oplepelen. Niet moeilijk, wel tijdrovend. En feitelijk net zo'n 'vaardigheid' als in het gedeelte over de Opstand getoetst werd. Hier laten de examenmakers zich teveel meeslepen door de dwang die vaardigheden te toetsen.

En dan als tegenwicht nog maar snel een weet-vraagje tot besluit: noem een maatregel tegen economische machtsconcentraties. De leerling die hier 'anti-trust-wetgeving' antwoordt, verdient overigens al het volle pond. De prent zit zowel in het havo- als in het vwo-examen.

Dit geldt ook voor een viertal zuidelijke plaatjes waarin de slavernij wordt verdedigd en de toestand van de noordelijke arbeider wordt aangevallen. De vraag erbij leidde tot veel misverstanden, omdat menig kandidaat te ver doordacht, in plaats van zich te realiseren dat de aanval vaak de beste verdediging is.

Conclusie

In het algemeen kan ik als docent en als auteur gematigd tevreden zijn met dit examen. Er bleek geen grote communicatiestoornis tussen de examenmaker en de auteur.

Opmerkelijk was, dat de vwo-examenonderdelen Verenigde Staten beter zijn beantwoord dan die over de Opstand: een telling onder mijn eigen kandidaten leerde, dat de

vwo-ers 60% van het te behalen maximum scoorden voor De Opstand, tegenover 69% voor de Verenigde Staten. Voor de havo loopt het nog verder uiteen: 50% werd behaald van de punten voor de Opstand-opgaven, tegenover 71% van die voor de opgaven over de Verenigde Staten.

Conclusies wil ik hier niet aan verbinden. Aan het boekje hoeft het niet te liggen, want gebruikers van andere katernen bleken dezelfde ervaring te hebben. Het kan zijn, dat het dynamische onderwerp 'Verenigde Staten' de leerlingen meer heeft aangesproken dan de altijd wat weerbarstige religieuze en sociaal-economische problematiek rond de Opstand. Het kan ook zijn dat het onderdeel 'Verenigde Staten' verser in het geheugen zat van mijn kandidaten. Of de vragen waren gewoon gemakkelijker.

HET MAVO-EXAMEN

Jos Trippensee

(met dank aan Willem Janssen)

Om met wat algemene zaken te beginnen, voor het grote aantal allochtone leerlingen dat Mavo-examen doet, gaat het talige aspect van het examen steeds meer problemen opleveren. Zo werd in dit examen geappelleerd aan een grote leesvaardigheid, moesten de leerlingen zich bezighouden met argumentatieproblematiek en waren veel formuleringen erg ingewikkeld.

Het mooiste voorbeeld van al het bovenstaande was de inlevingsvraag waarbij de leerlingen als predikant(!) een brief aan Willem van Oranje moesten schrijven (vraag 12 C/D). Leerlingen moesten zich dus inleven in een andere tijd, in een (voor veel van hen) ander geloof, moesten weten wat een predikant is (waarom geen dominee?) en moesten al deze kennis verwerken in een brief waaruit ook nog samenhang moest blijken en een goede chronologische kennis van de te beschrijven gebeurtenissen.

Een ander probleem bij dit examen was de onduidelijke weergave van een aantal visuele bronnen en de vaak inconsequente manier waarop D-vragen naar het C-niveau waren vertaald. Zo is vraag 18 op C-niveau complexer geworden, terwijl bij vraag 32 de C-leerlingen in tegenstelling tot hun D-collega's moeten weten waar Texas ligt.

Ondanks bovenstaande kanttekeningen waren de leerlingen over het algemeen niet echt ontevreden over het examen. Wel vonden ze dat er veel geschreven moest worden, maar de onderwerpen waren allemaal behandeld, zodat er inhoudelijk geen al te grote problemen bleken te zijn. De resultaten in mijn klas weken dan ook niet echt af van de scores bij de schoolonderzoeken zodat van een redelijk examen gesproken kan worden, met de aantekening dat het extra half uur volgend jaar zeker nodig is met zoveel uitgebreide bronnen en zulke zware schrijfoverdrachten.

Nog wat opmerkingen bij specifieke vragen:

• De Opstand

Bij vraag 3 ontbreekt een datum. Bovendien zijn de leerlingen geneigd om in hun antwoorden veel explicieter te zijn dan het antwoordmodel toestaat.

Vraag 7. Eigenlijk is elke combinatie mogelijk zolang de leerlingen geen aperte onzin erbij beweren.

Vraag 8. (alleen D) Slordige formulering, 'de' kerk beter dan 'onze' kerk.

Vraag 11. Slechte foto's.

Vraag 17. (vooral D) Door de formulering van de vraag raakten veel van mijn leerlingen de draad kwijt.

Vraag 18. (D-niveau) Dit is ernstig: vraag en antwoord corresponderen niet met elkaar! Er is niet op te maken dat het antwoord uit twee onderdelen moet bestaan. Ook was beter geweest te spreken van bijvoorbeeld 'het grootste deel van de bevolking'.

Vraag 19. (D-niveau) Veel meer antwoorden mogelijk dan aangegeven.

• De VS

Vraag 25. Onderdeel 2, 3 en 4 van de bron hebben weinig relatie met het goede antwoord volgens het model.

Vraag 26. Is het christendom onderdeel van de eigen cultuur? (onderdeel 3.)

Vraag 32. (vooral D) Hier dachten dus de meeste leerlingen dat ze moesten aangeven hoeveel winst de boer zou maken. Raar kaartje overigens.

Vraag 37. Hele verwarrende vraagstelling. Mijn leerlingen kwamen met antwoorden die te maken hadden met de emancipatie van de zwarten of met reclamemaken.

Bij de C-vragen valt ten slotte vraag 41 nog in gunstige zin op. Misschien zou zo'n concluderende vraag zelf 'open' gesteld kunnen worden.

Conclusie

Al met al toch nog een hoop slordigheden en onduidelijkheden bij dit redelijk pittige examen, dat voor allochtone leerlingen wel erg veel taalgevoel veronderstelde.

Net als bij de Vwo en Havo-examens is het onderdeel over de VS beter gemaakt dan

over de Opstand, maar net als mijn collega durf ik daar niet direct conclusies aan te verbinden.

Mijn leerlingen vonden dat de vragen gemakkelijker waren, maar dat kan ook te maken hebben met het moment van behandelen of met de eigen voorkeur voor het onderwerp.

Legenda:

— spoorlijnen

- - - routes waar vee opgedreven werd (veeroutes)

Gebruik bij vraag 32 bron 16.

Een slimme boer uit Texas bedacht een manier om voor een koe, waarvoor hij slechts vier dollar had betaald, 40 dollar te krijgen.

2p 32 □ Verklaar met behulp van twee gegevens uit de bron wat er met koeien moest gebeuren om er winst mee te behalen.

Doe het zo:

gegevens 1: ...

gegevens 2: ...

„Een samenleving op de rails”; zo wordt het kernthema van dit examen geschiedenis over de Verenigde Staten tussen 1787 en 1914 genoemd.

2p 41 ■ Welke omschrijving past het beste bij dit kernthema?

- A Binnen de Verenigde Staten groeiden de gediscrimineerde groepen naar een eenheid.
- B Binnen de Verenigde Staten vormt zich in de loop van die jaren een spoorwegnet van kust tot kust.
- C De spoorwegen vormen een bindmiddel tussen de industrie en de landbouwgebieden.
- D De Verenigde Staten groeien in die jaren naar een politieke en economische eenheid.